

TOMAS PRENKERT

THERE ARE WHEELS WITHIN WHEELS...

När Monty Bodkin har svårt att förklara någonting så tar han till detta uttryck, men Plum lät också andra personer använda det.

Oxford Dictionary anger innebörden av uttrycket: *a situation that is difficult to understand because it involves complicated or secret processes and decisions*. The American Heritage® Dictionary of Idioms: *Complex interacting processes, agents, or motives*. Uttrycket avser alltså att en situation är komplex med oklara orsaks-samband, där många faktorer spelar in.

En del uppslagsverk anger inget ursprung till frasen medan andra säger att det kommer från Gamla Testamentet i Bibeln, profeten Hesekiel, som såg en syn. King James Bible (Ezekiel 1:16): *"... and their appearance and their work was as it were a wheel in the middle of a wheel."* Den Svenska Bibeln (1917): *"... det såg vidare ut som om de voro så gjorda, att ett hjul var insatt i ett annat."*

Det finns en mycket känd Negro Spiritual, "Ezekiel saw the wheel", från den afroamerikanska slavtraditionen, som är baserad på detta Bibelställe. Louis Armstrong och Woody Guthrie har sjungit in kända versioner. De flesta spirituals har rötter flera hundra år tillbaka, och det har troligen också denna sång. Sedan slaveriet upphävts 1865 kunde körer som Fisk Jubilee Singers resa runt och sprida kännedom om spirituals. Ett arrangemang finns be-varat från början av 1900-talet (Wikipedia). Den första inspelningen är från 1920 (FolkSongIndex.com). Som med många folksånger finns det en hel del varianter av text och melodi. Omkvädet i en vanlig variant lyder:

*'Zekiel saw de wheel
Way up in de middle of de air
'Zekiel saw de wheel
Way in de middle of de air
De big wheel run by faith
Little wheel run by de grace of God
There's a wheel in a wheel
Way in de middle of de air*

Denna spiritual kan mycket väl ha spelat en roll vid etablering av idiomet, och Plum kan också ha hört sången när han första gången använde uttrycket 1922.

I "Heavy Weather" (1933, kap 5) använder Monty Bodkin uttrycket i dialog med Sue Brown och kommenterar också ord och innebörd:

"She loves me like a billy-o. But there are wheels within wheels."

"What do you mean?"

"It's an expression. It signifies ... well, by Jove, now you bring up the point," said Monty frankly, "I'm dashed if I know just what it does signify. Wheels within wheels. Why wheels? What wheels? Still there it is. I suppose the idea is to suggest that everything's pretty averagely complicated." (Jenkins 2nd printing, p 65-66.)

Första gången Plum använde uttrycket var i novellen "The Great Sermon Handicap" (1922) som ingår i "The Inimitable Jeeves" (1923). Rev. Heppenstall skrev till Bertie: *"I have lent him the manuscript at his urgent desire, for, between ourselves, there are wheels within wheels."* (Jenkins, 8th printing, p 157). Det handlar om spel i det fördolda. Att en präst använder uttrycket tyder på att Plum gör en högst medveten allusion till Bibeln.

Kerstin Winnell översatte ("Den oförliknelige Jeeves", 1931): *"Jag har lånat honom manuskriptet på hans ivriga bön, ty oss emellan är denna sak också av högst invecklad beskaffenhet."* Lite gammaldags formulerat, bibelallusionen saknas, men innebörden stämmer. I "Alla tiders Wodehouse" (1950) gjorde Hammar en

nyöversättning av denna bok: *"Jag har på hans uttryckliga begäran lånat honom manuskriptet, oss emellan sagt av flere skäl."* Nog är "flere skäl" ett ganska svagt uttryck för komplexitet? Ingen allusion på Bibeln.

I historien "The Love that Purifies" i "Very Good, Jeeves!" (1930, Jenkins, 1st printing, p 202) använder Berties faster Dahlia uttrycket som en kommentar till en komplikation. I sin översättning "Kärlekens luttrande inflytande" i "Den outhärlige Jeeves" (1957) utelämnade Hammar Dahlias kommentar! Hade hon problem med detta uttryck?

Ovan citerades "Heavy Weather" kap 5. I kap 2 (p 23) i samma bok säger Monty till Lord Tilbury: *"But you can take it from me that there definitely are wheels within wheels and unless..."*. Vilgot Hammarling använde i sin översättning "Åska i luften" (1936) i båda fallen uttrycket *"... det ena griper in i det andra..."*. Även om allusionen på Bibeln också här saknas så motsvarar detta uttryck väl originalets innebörd av komplexitet och en viss "flummig-het".

"The Luck of the Bodkins" (1935) är den bok där uttrycket används flitigast. I kap 3 (Jenkins, 1st printing, p 33) finns en dialog mellan Reggie Tennyson och Monty:

"Why wasn't the thing shoved in the Morning Post and generally blazoned over the metropolis like any other engagement?"

"That was because there were wheels within wheels."

"How do you mean?"

"I will come to that..."

Hammar översatte:

"Varför stod det inte i Morning Post och utbasunerades över hela stan som alla andra förlovningar?"

"Jo, ser du, det var så att en käpp stacks i hjulet."

"En käpp? Vad menar du med det?"

"Jag kommer till det sen."

Här släppte hon innebörden komplex och tog i stället fasta på ordet wheel. Hon hittade ett svenskt idiomatiskt uttryck som mer betonar hinder än komplexitet. Liknande uttryck finns på engelska: "put a spoke in somebody's wheel" och "throw a spanner into the works". Plum använde det sistnämnda i t.ex. Right Ho, Jeeves. Men han valde det *inte* här. Visst stack Gertrudes far en käpp i hjulet, men nog hade "det ena griper in i det andra" bättre motsvarat Montys sätt att uttrycka det i originalet? Efter att ha beskrivit vilka komplikationer som finns för Reggie säger Monty *"That is what I meant when I said that there were wheels within wheels."* Hammar håller fast vid uttrycket *"en käpp i hjulet"*.

I kap 4 (p 43) samtalar Reggie och Monty igen:

"I remember in the train, when you were talking about your engagement and why it had been kept dark, you used an extraordinarily neat phrase. You said – what was it? Ah, yes. You said that there were wheels within wheels. Wasn't that the expression?"

"That's right," said Monty, who thought it good himself. "Yes. Wheels within wheels."

"Well, there are wheels within wheels here. As I said just now, a very awkward situation has arisen."

Monty uttrycker nog Plums egen åsikt om uttrycket och han låter flera personer "banka in det". Hammar håller fast vid käppen i hjulet, trots att Reggie använder uttrycket med innebörden "komplicerad situation":

"Du sa att en käpp hade stuckits i hjulet. Eller var det inte så?"

"Jo," sade Monty, som själv fann uttrycket lyckat, "jo, just det: en käpp i hjulet."

"Ja, ser du," sade Reggie, "nu har jag fått en käpp i hjulet."

I kap 13 (p 137) säger Monty till Miss Blossom: *"You see, there are wheels within wheels."* I Hammars tolkning: *"Ni förstår, saker och ting är lite tilltrasslade."* Nu låter hon situationen vara komplex och har släppt käppen.

Reggie snappar upp uttrycket och säger i kap 17 (p 210) till Monty: *"... what's that extraordinarily clever thing you're always saying?" ... "I remember. Wheels within wheels. In this case, I'm afraid, there are wheels within wheels."*

Hammar: *"... vad är det nu igen du brukar säga, som är så jätte?" ... "Jo nu minns jag. En käpp i hjulet. I det här fallet är jag rädd att det är en aldrig så liten käpp i hjulet."*

Här tog hon upp käppen igen.

I kap 22 (p 283) säger Monty: ... *that was only because there were wheels within wheels*.
Hammar: ... *men det var bara för att saker och ting var lite tilltrasslade*.
Hon byter ut den hindrande käppen för att åter betona komplexitet.

I kap 23 (p 296) säger Reggie: "*But there are wheels within wheels, and I must have it.*"
Hammar: *Men det finns ett skäl, och jag måste ha den.*
"...wheels within wheels" reduceras till "... ett skäl"! Hammars svagaste tolkning, bortsett från då hon utelämnade uttrycket helt.

Även Bertie Wooster använder uttrycket, i "JEEVES and the Feudal Spirit" (Jenkins, 1st printing, 1954), kap 8 (p 70). Bertie har orsaker (därvaron av Florence och av en svartsjuk Stilton) att inte vilja resa till Brinkley Court och skickar ett telegram till faster Dahlia där det bland annat står: "*There are complications and what not. Wheels within wheels, if you get what I mean.*"
Hammar översatte: "*Massor av komplikationer och så. Förvecklingar, om du förstår vad jag menar.*"

I "Pearls, Girls, and Monty Bodkin" (1972) är Monty huvudperson men varken han eller någon annan använder uttrycket!

Plums uppskattning av uttrycket visas också av att han tillsammans med Juan José Soler (pseudonym för den amerikanske komediförfattaren Arthur Orville Beamer) skrev en pjäs som fick titeln "Wheels within wheels". Pjäsen baserades på "The Luck of the Bodkins" men blev aldrig publicerad eller uppförd. (Tony Ring)

De svenska översättarmödorna:

Wimnell: "... *av högst invecklad beskaffenhet*".

Hammarling: "*Det ena griper in i det andra*".

Hammar uteslöt uttrycket en gång och gav fem olika tolkningar:
"*en käpp stacks i hjulet*".
"*... av flere skäl*".
"*Saker och ting är lite tilltrasslade*".
"*Det finns ett skäl*".
"*Förvecklingar*".

Ingen översättning lyckas fånga allusionen. Hammarlings tolkning tycker jag kommer närmast originalets innebörd. Hammar brukar översätta idiom mycket träffande, men i detta fall lyckades hon mindre väl, trots flera försök. Hon kunde med fördel ha lånat Hammarlings fras i samtliga fall!

På denna hemsida finns några andra essäer om översättningsproblem:

- "Mästaren och uttolkarna".
- "Lord love a duck! En bagatell om översättning av nonsens"
- "With his hair in a braid" Om mödorna att översätta ett av Wodehouse's favorituttryck.
- "Så vill jag vara skapt som en nors"
- "Varför läsa Plum på svenska om man är fena på engelska?"